

KOLOGRAFİ TEKNİĞİNDE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR: DENEYSEL BİR ARAŞTIRMA*

Doç.Dr. Berna Coşkun ONAN**
Prof. Sezin Türk KAYA***

ÖZET

Geleneksel özgün baskıresim tekniklerine alternatif olarak kolografi tekniği, 1940'lı yıllardan itibaren daha geniş bir uygulama alanı bulan deneysel bir tür olarak açıklanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, baskıresim atölyesinde kolografi tekniğiyle gerçekleştirilecek bir dizi deney yoluyla, baskı sanatlarında yaygın biçimde kullanılan zararlı kimyasallara alternatif olarak günlük yaşamdan malzemelerin baskıresmin içinde nasıl yer aldığını ve farklı etkilerin nasıl oluşturulabileceğini ortaya koymaktır. Bu amaca ilişkin olarak, 5 farklı malzeme ve 4 farklı kağıt tipinden oluşan 5 deney planlanmış ve 6 ay süren deneysel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinde gözlemler yapılmış ve bu gözlemlerde kullanılmak üzere geliştirilen formlarda; baskıresmin temel prensipleri olan *boya transferi*, *ton değerleri*, *kağıtta deformasyon*, *kalıpta deformasyon*, *edisyon takibi* bağımlı değişkenlerinin esas alındığı derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Analiz sürecinde, bağımlı değişkenlerin gözlemlendiği deneylerde, kolografi tekniğinde özgün baskıresmin temel niteliklerine dair değerlerin değişimleri kaydedilmiştir. Araştırmanın bulgularında, analizlerde esas olan bağımlı değişkenlerin kağıt ve kalıplara göre dikkat çeken verileri grafiklerle sunulmuş ve elde edilen sonuçlar amaçlarla ilişkilendirilerek yazılmıştır. Buna göre; *boya transferi*, tüm deneylerde ve kağıt tiplerinde yüksek derecede olumlu sonuç vermiştir. İncelenen kağıt türlerinin tümünün baskıresim çalışması için elverişli olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak deneylerde *kalıpta deformasyon* görülmemiş ve kalıp tiplerinin tümünde *edisyon takibi* yapılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Baskıresim, Kağıt, Baskı kalıbı, Deneysel baskıresim, Kolografi

Geliş Tarihi: 20.10.2022

Kabul Tarihi: 15.02.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

*Çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Tarafından Desteklenen Araştırma Projesinden üretilmiştir. Proje No: SGA-2021-497

**Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, onanberna@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5218-5452

***Bursa Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, turkkaya@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1570-3169

ALTERNATIVE APPROACHES in COLLAGRAPHY TECHNIQUE: An EXPERIMENTAL RESEARCH *

Assoc. Prof. Dr. Berna Coşkun ONAN**
Prof. Sezin Türk KAYA***

ABSTRACT

As an alternative to traditional printmaking techniques, the collagraphy technique is described as an experimental genre that has found a wider application area since the 1940s. The aim of this research is to reveal how materials from daily life can be used in printmaking as an alternative to the harmful chemicals commonly used in printmaking and how different effects can be created through a series of experiments with the collagraphy technique in the printmaking workshop. For this purpose, five experiments consisting of five different materials and four different paper types were planned and an experimental research was carried out for six months. In the data collection process of the research, observations were made and in the forms developed to be used in these observations; a rating scale based on the dependent variables of paint transfer, tone values, paper deformation, mold deformation, edition tracking, which are the basic principles of printmaking, was used. In the process of analysis, in the experiments in which the dependent variables were observed, the changes in the values of the basic qualities of the printmaking in the collagraphy technique were recorded. In the findings of the research, the remarkable data of the dependent variables, which were the basis of the analysis, according to papers and patterns were presented in graphs and the results obtained were written by associating them with the objectives. Accordingly, Dye Transfer gave highly positive results in all experiments and paper types. All of the paper types examined were observed to be suitable for printmaking. In general, no deformation of the mold was observed in the experiments and all mold types could make edition tracking.

Keywords: Printmaking, Paper, Printing block, Experimental printmaking, Collagraphy.

Received Date: 20.10.2022

Accepted Date: 15.02.2023

Article Types: Research Article

*The study was produced from the Research Project supported by Bursa Uludağ University Scientific Research Projects Unit.

Project No: SGA-2021-497

**Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, onanberna@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5218-5452

***Bursa Uludağ University, Faculty of Fine Arts, Department of Graphic Design, turkkaya@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1570-3169

1. GİRİŞ

Baskıresim sanatında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik krizler nedeniyle, sıklıkla kullanılmaya başlanan alternatif yöntemler, bu sanatın seyrini değiştirmiştir. Sanatçılar, bulamadıkları malzemelerin yerine, alternatifler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Kolografi tekniği 1940'lı yıllardan itibaren daha sık uygulama alanı bulunan deneysel bir baskıresim yöntemine dönüşmüştür (Türk Kaya, 2011: 1). Alternatifler yaklaşımlar olarak ortaya çıkan yeni denemeler, 1945 sonrası sanatsal arayışlar ile birleşerek günümüzdeki yeni yöntem ve tekniklerin doğmasına sebep olmuştur. Bunlara ek olarak, 1960 yılında Viyana'da yapılan "Uluslararası Güzel Sanatlar Kongresinde" özgün baskıresim ile ilgili alınan kararlar, bu tekniğin bir sanat türü olarak tüm dünyada kabul görmesi anlamında büyük bir kırılmanın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Aşağıda sıralanan bu kararlar, bu araştırma için temel ölçütler sayılmaktadır:

- *Özgün baskılar yapan sanatçının bakır kazıma, taş baskı ve diğerleri gibi çeşitli tekniklerle yaptığı eserlerinin her birinin ve toplam baskı sayısını saptamak hakkı ve görevidir.*
- *Bir baskının özgün sayılabilmesi için üzerinde sanatçının imzasından başka toplam baskı sayısı ve her yaprağın kaçmıcı baskı olduğunu gösteren sayının imzalanmış olması gerekir.*
- *Yukarıda belirtilen ilkeler, özgün kalıbı sanatçısı tarafından tahta taş ve diğerleri gibi tekniğe uygun malzemeyi işleyerek yapılmış eserlerin baskıları için gereklidir. Bu ilkelere uymadan yapılan baskıresimler röprodüksiyon sayılır (Ashler ve Özsezgin, 1989: 137).*

Kongre kapsamında alınan bu kararlar, özgün baskıresmin temel ölçütlerinin belirlenmesine ek olarak, bu bilgi alanının kurumsallaşmasının da yolunu açmıştır. Sanatçıların bireysel kullanımlarının yanı sıra, sanat eğitimi alanlarında eğitim sürecinin bir parçası olarak

kabul görmeye başlamıştır. Yükseköğretimde güzel sanatlar fakültelerinde, eğitim fakültelerinin güzel sanatlar eğitimi bölümlerinde zorunlu ve seçmeli özgünbaskı dersleri bulunmaktadır (Kurt, 2019: 3). Bu ders kapsamında yürütülen atölye çalışmaları, teknik altyapı gerektirmektedir. Pek çok kurumda maddi imkansızlıklar ve fiziksel şartlardaki uygunsuzluklar nedeniyle, özgün baskıresim atölye uygulamaları yüzeysel olarak yürütülmekte ve baskıresim makinesi gibi araçlar olmadan yapılan baskı yöntemleri uygulanmaktadır. Baskıresimde teknik, malzeme ve fiziksel şartların iyileştirilmesi, tekniğin sanatsal kullanımında yerel ve evrensel bağlamda varlık gösterebilmenin önemli yollarından sadece biridir. Özgün baskıresim doğası gereği, tüm yaratıcı sanatsal teknik kullanımlarına, malzemenin çeşitliliğine ve baskı süreçlerindeki özgün araç geliştirme çabalarına imkan tanıyan bir yapıdadır. Bu yapı, melez baskı, deneysel baskı ve mutfakta litografi gibi bir çok alt tekniğin doğmasına neden olmuştur. Bu alternatif tekniklerden biri olarak bilinen kolografi baskıresim tekniği, atölye donanım eksiklikleri, fiziksel yetersizlikler gibi olumsuzlukların yarattığı boşluğu, yaşamdan sınırsız malzeme kullanımına imkan tanımak suretiyle doldurmaktadır.

Alan yazında kolografi baskıresim tekniği, farklı dillerden yapılan tercümelemler sebebiyle, çeşitli isimlendirmelerle görülebilir: kolagrafi, kolograf vb. "Kolagrafi: daha önce hazırlanan farklı malzemeli ve farklı dokulu parçalar, bir metal plaka üzerine gerek sabitlenerek gerek sabitlenmeden yerleştirilip bütünleştirilebilir. Parçalar bağımsız olursa her baskıda yer değiştirme özelliği gösterebilir; ayrıca farklı renk verilerek basılabilir. Bu parçaların yüzeyleri, gerekirse sertleşebilen bir vernikle sabitleştirilebilir; bundan sonra kazıma, oyma işlemleri yapılabilir. Diğer intaglio kalıpları gibi baskısı alınır (Tüfekçi, 2001: 13).

Bir baskının özgün baskiresim olarak kabul görmesi için bir takım özellikleri taşıması gerekir. Baskiresmin ortaya çıkması çeşitli aşamalardan oluşur. Bu aşamalar her tekniğe göre değişkenlikler göstermekle birlikte ortak noktalar da barındırmaktadır. Desenin tümünün ve baskı kalıbının sanatçı tarafından oluşturulması; kalıp hazırlığının tekniğin doğasına göre gerçekleştirilmesi gereklidir. Hazırlanan kalıptan alınan baskı orijinal çalışma olarak kabul görür. Baskının el presinde veya elle basılmış olması, mürekkepleme işleminin tampon veya baskı merdanesi ile yapılması önemli bir aşamadır. Sanatçı tarafından kullanılan kağıt, baskı türüne göre özellikli seçilmelidir ve sanatçının biten baskıyı imzalaması gereklidir (Brunner, 2001: 172).

Araştırma kapsamında birer parametre değeri olarak yer verilen; *boya transferi, ton değerleri, kağıtta deformasyon, kalıpta deformasyon, edisyon takibi (çoğaltma)* bağımlı değişkenleri, baskiresmin genel kabul şartları içinde önemli bir yere sahiptir. Deneyler sırasında baskı yapılan yüzeylerde, bu değişkenler açısından beş derecelendirme ölçeği dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu parametreler özgün baskiresmin temel nitelikleri olduğundan, araştırmaya tümüyle yön vermiştir.

Anadolu Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi'nde lisans ve lisansüstü düzeyde ayrı bir bölüm olarak baskı sanatları eğitimi verilmektedir. Türkiye'nin pek çok üniversitesinde bu üniversitelerden mezun olan akademisyenler baskiresim atölye derslerini yürütmektedir. Bu okullar dışındaki Yükseköğretim kurumlarında baskiresim atölye dersleri, Resim veya Grafik Tasarımı Eğitimi alanlarından mezun olan ve lisansüstü çalışmalarında baskı sanatlarıyla ilgili akademik çalışmalar yapan öğretim elemanları tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte baskiresim teknikleriyle ilgili bilgi ve deneyim eksiklikleri bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi, baskiresim konusunda yaşanan kaynak ve altyapı eksikliğidir. Havalandırma ve çeker sistemleri

yetersiz olan pek çok baskiresim atölyesinde, kapalı ve kalabalık ortamlarda havaya zehirli gazlar çıkarmayan kolografi tekniği ile zengin çalışma imkanları sunmaktadır.

Özgün baskiresim tekniklerinin sanat eğitimi kurumlarında yer alması ile birlikte üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise araştırmalara ne kadar konu olduğudur. Türkiye'de kolografi yöntem ve tekniklerini araştıran ilk lisansüstü tez çalışması 2011 yılında yapılmıştır (Türk Kaya, 2011). Bu tarihten sonra, kolografi tekniğini içeren Türkçe kaynaklar oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte tarihsel süreç içinde kolografi tekniğini detaylı olarak inceleyen Türkçe yazılmış bir kaynak kitap henüz yayınlanmamıştır. Baskiresim ile ilgili Türkçe literatürde kolografinin başka tekniklerin yanında veya altında incelendiği görülmektedir. Yabancı dilde yazılmış, ana araştırma konusu kolografi olan Collagraphs and Mixed-Media Printmaking (Hartill ve Clarke, 2005) ve Making Collagraph Prints (MacKenzie, 2019) isimli kitaplar bulunmaktadır. Bu kaynakların yanında özgünbaskı teknikleri hakkında yazılmış pek çok kitaba ulaşılabilmektedir. Var olan kitapların çoğu, geleneksel baskiresim yöntem ve teknikleri üzerinde durmaktadır. Bu kısa değerlendirme, bu tekniğin detaylarıyla açıklanmaya ve görsel örnekleriyle sunularak alan yazına kazandırılmaya muhtaç bir teknik olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada baskiresim atölyesinde gerçekleştirilen bir dizi deney yoluyla, baskı sanatlarında yaygın olarak kullanılan zararlı kimyasallara alternatif olarak günlük yaşamdan malzemelerin baskiresim alanı içinde nasıl kullanıldığını kolografi tekniğiyle gösterebilmek; metal baskı, ağaç baskı, taş baskı ve ipek baskı ile elde edilen dokusal etkilere alternatif olabilecek çeşitli etkileri araştırmak ve sunmak amaçlanmıştır.

Bu araştırma kapsamında kolografi tekniği ile gerçekleştirilen deneylerde bağımlı değişken

olarak belirlenen farklı kağıt ve kalıp türlerinin hangi sonuçları verdiğini gözlemek için aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. *Boya transferi bağımlı değişkeni, farklı kağıt türlerinde hangi sonuçları vermektedir?*
2. *Tonal değerler bağımlı değişkeni, farklı kağıt türlerinde hangi sonuçları vermektedir?*
3. *Kağıtta deformasyon bağımlı değişkeni, farklı kağıt türlerinde hangi sonuçları vermektedir?*
4. *Kalıpta deformasyon bağımlı değişkeni, farklı kağıt türlerinde hangi sonuçları vermektedir?*
5. *Edisyon takibi bağımlı değişkeni, farklı kağıt türlerinde hangi sonuçları vermektedir?*

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, deneysel bir araştırmadır. “*Deney, düzenlenmiş ve denetim altındaki bir ortamda bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptama süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgi olarak tanımlanabilir*” (Sönmez ve Gülderen Alacapınar, 2019: 52).

Bu araştırmada, sanat atölyesi bir deney ortamı olarak kullanılmıştır. Bu ortam ve çalışma gereçleri denetim altında kullanılmış ve süreç atölye gözlemleri ile eşzamanlı olarak planlanmıştır.

2.1. Deney Ortamı-Veri Toplama Ortamı

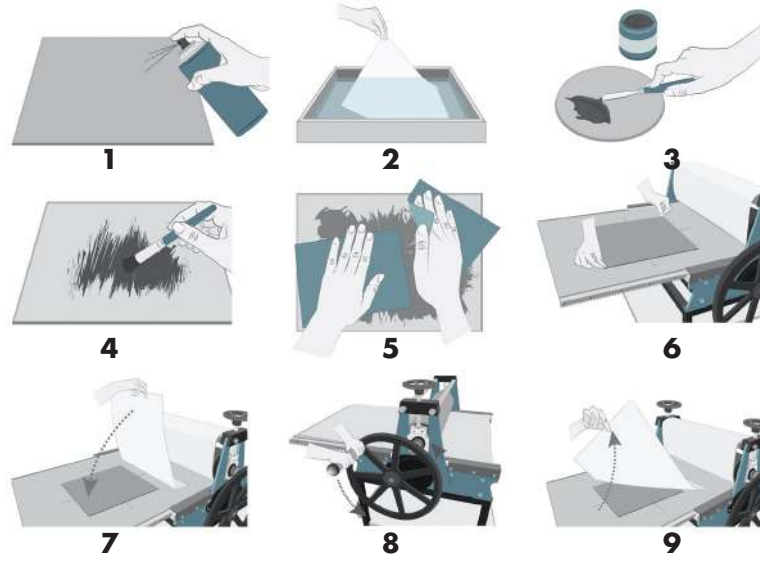
Deneysel yöntemde dikkat edilmesi gereken birçok husus vardır. Deney ortamlarında çeşitli materyal ve gereçlerle çalışılan bu tip araştırmalarda, bağımsız değişken/lerin bağımlı değişken/ler üzerindeki etkisi incelenirken ortam ve deneye müdahalesi olacak tüm etkenlerin önüne geçilmelidir. Bu araştırmada, deneyin koşullarının beklenmedik değişimlere uğramasının önüne geçilebilmek için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler; atölye ortamının ısı, ışık ve havalandırma gibi fiziki koşullarının dikkatle sabit tutulması ve materyallerin ve kullanım koşullarının temizliğine dikkat

edilmesi gibi hususlardır. Gerçekleştirilen tüm kolografi baskıresim deneylerinde, sanat atölyelerinde yaygın biçimde tanınan ve kullanılan baskı boyası, tek tip boya olarak kullanılmıştır. Bu şekilde, baskı denemeleri sırasında boya farklılıkları nedeniyle oluşabilecek farklı değişkenlerin devreye girmesi ve renk ve yoğunluk açısından sonucu etkilemesinin önüne geçilmiştir.

2.1. Deney Uygulama- Veri Toplama Süreci

Bu araştırma, 5 ayrı deneyin gerçekleştirilmesi ve eşzamanlı olarak veri toplanması süreçlerini içermektedir. Bu deneysel süreçlerde, baskı sanatlarında yaygın olarak kullanılan zararlı kimyasallara alternatif olarak günlük yaşamdan malzemelerin kolografi tekniğinde nasıl kullanıldığını gösterebilmek amacıyla uygulayıcı-yürütücü tarafından bir deney seti hazırlanmıştır. Yaygın olarak kullanılan geleneksel yöntemlerde görülen dokusal etkilere alternatif olabilecek çeşitli etkileri araştırmak için uygulayıcı-yürütücü tarafından hazırlanan deney seti atölye ortamında uygulamaya alınmıştır. Uygulayıcı-yürütücü tarafından gerçekleştirilen deneysel uygulama süreci, alandan 3 uzman araştırmacı tarafından gözlemlenerek elde edilen veriler deneysel gözlem formlarına kaydedilmiştir. Gözlem formlarında derecelendirme ölçeği ile işe koşulan maddeler/bağımlı değişkenler, giriş kısmında araştırma kapsamı başlığı içinde analize yön veren temel parametreler olarak belirlenmiş, sıralanmış ve tüm detaylarıyla açıklanmıştır. Analiz süreci sonrasında elde edilen veriler, bulgularda yukarıda sözü edilen temel parametreler/bağımlı değişkenler temelinde değerlendirilerek sunulmuştur.

Hazırlanan kolografi kalıpları otosprey boyası ile cilalanmış ve baskıya uygun hale getirilmiştir. Deneyler sırasında kolografi kalıbı çukur baskı yöntemine uygun olarak basılmıştır. Basma işlemi Görsel 1’de gösterilmektedir.

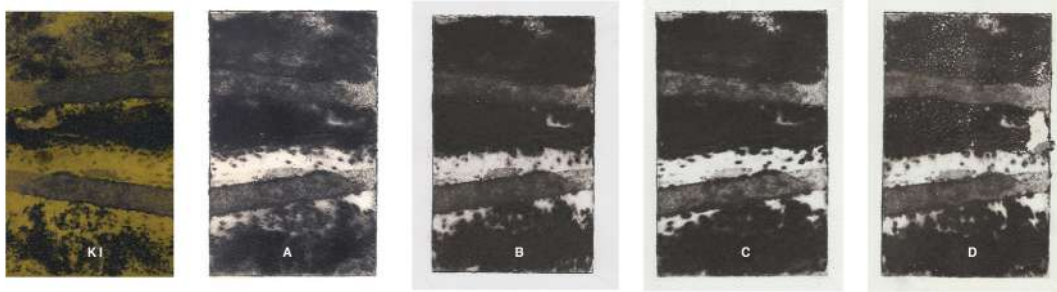
Görsel 1. Kolografi Kalıplı Baskı Süreci. 1: Biten kalıbın otosprey boyası ile cilalanması. 2: Baskı kağıdının suda bekletilmesi. 3: Baskı mürekkebinin tezgaha açılması. 4: Fırça ile kalıbın mürekkeplenmesi. 5: Mürekkebin kağıttan silinmesi. 6: Silinmiş kalıbın baskı makinasına yerleştirilmesi. 7: Kalıbın üzerine nemli kağıdın yerleştirilmesi. 8: Baskı makinasından kağıt ve kalıbın birlikte geçirilmesi ve basma işlemi. 9: Basma işlemi sonrası kalıbın üzerinden kağıdın alınması. İllüstrasyon: Betül Rahim.

Bu süreçlerin tümünde aynı mekânsal koşullar gözetilmiş ve boya farklılıklarının baskı niteliklerinde değişime neden olmasının önüne geçebilmek amacıyla, tek tip baskı boyası kullanılmıştır. Deneyler, ayrıntılarıyla aşağıda sunulmaktadır:

2.2.1. Deney I: Kumlu zeminin kolografi baskıdaki etkileri

Bu deneyin amacı, kumlu zemin kalıbıyla (K-I) uygulanan kolografi baskı tekniğiyle çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde beş farklı bağımlı değişkene göre gözlemlenmesi ve kaydedilmesidir. Bu işlem, mukavva üzerine

önce tutkal sürüp daha sonra belirlenen alanlara sırasıyla ince, orta, kalın ölçekli kumları serpmek suretiyle başlatılmıştır. Aynı zemin üzerine çeşitli kalınlıklarda kum serpilerek hazırlanan kumlu zemin bir kalıp olarak K-I *boya transferi*, *ton değerleri*, *kağıtta deformasyon*, *kalıpta deformasyon ve edisyon takibini* (çoğaltılabilirlik) gözlemek üzere çeşitli türlerdeki (A, B, C, D) kağıtlar üzerine basılmıştır (Görsel 2). Bu deneyde uygulayıcı-yürütücünün yanı sıra üç alan uzmanı araştırmacının da kullandıkları formlardan bir örnek (D-I, Form-1), veri toplama araçları başlığı altında sunulmaktadır.

Görsel 2. K-I Kumlu Zemin Kalıbı, A 300 gr asitsiz gravür kağıdı, B 200 gr desen kağıdı, C 300 gr suluboya kağıdı, D 300 gr bristol kağıdı.

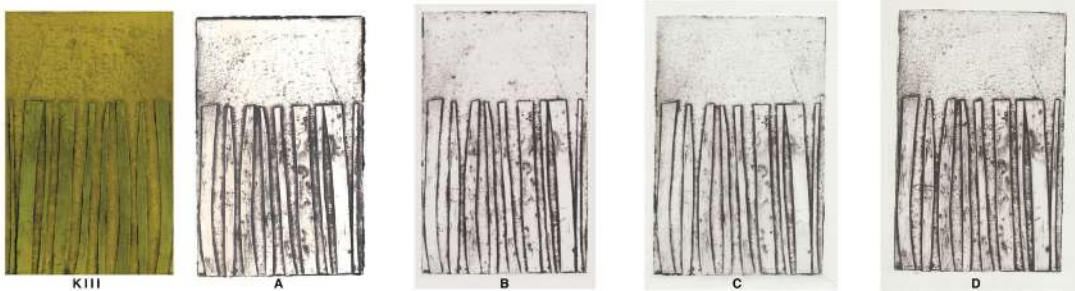
Görsel 3. K-II Akrilik Pasta Zemin Kalıbı, A 300 gr asitsiz gravür kağıdı, B 200 gr desen kağıdı, C 300 gr suluboya kağıdı, D 300 gr bristol kağıdı.

2.2.2. Deney II: Akrilik pasta zeminin kolografi baskıdaki etkileri

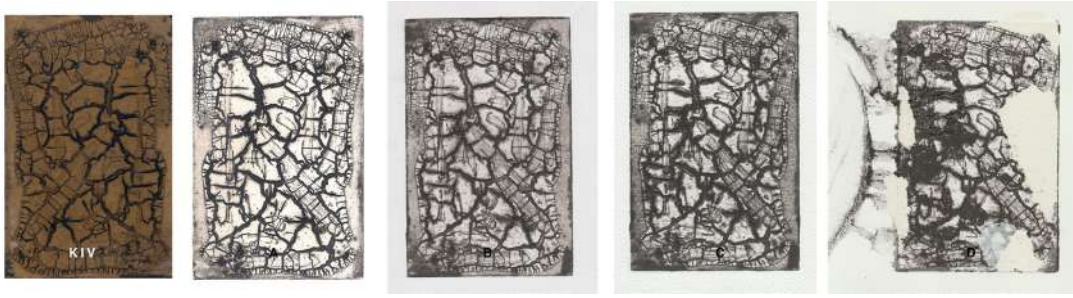
Bu deneyin amacı, akrilik pasta zemin kalıbıyla (K-II) uygulanan kolografi baskı tekniğiyle çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde 5 farklı bağımlı değişkene göre gözlemlenmesi ve kaydedilmesidir. Akrilik pasta spatula ile mukavva üzerine uygulanmıştır. Akrilik pasta yoğun kıvamlı bir malzemedir, spatula yardımı ile mukavva üzerine sürülür ve doku oluşturulur. K-II akrilik pastalı zemin, *boya transferi, ton değerleri, kağıtta deformasyon, kalıpta deformasyon ve edisyon takibini* (çoğaltılabilirlik) gözlemlenmek üzere çeşitli türlerdeki (A, B, C, D) kâğıtlar üzerine basılmıştır (Görsel 2). Bu deneyde uygulayıcı-yürütücünün yanı sıra üç alan uzmanı araştırmacının da kullandıkları formlardan bir örnek (D-I, Form-1), veri toplama araçları başlığı altında sunulmaktadır.

2.2.3. Deney III: Asetat zeminin kolografi baskıdaki etkileri

Bu deneyin amacı, asetat zemin kalıbıyla (K-III) uygulanan kolografi baskı tekniğiyle çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde 5 farklı bağımlı değişkene göre gözlemlenmesi ve kaydedilmesidir. Bu deneyde farklı biçimlerdeki asetat, mukavva zemin üzerine tutkal kullanılarak yapıştırılmıştır. Tutkal kurduktan sonra üzerine otosprey boyası sıkılmış ve kalıp baskıya uygun hale getirilmiştir. Asetat zeminli kalıp K-III *boya transferi, ton değerleri, kağıtta deformasyon, kalıpta deformasyon ve edisyon takibini* (çoğaltılabilirlik) gözlemlenmek üzere çeşitli türlerdeki (A, B, C, D) kâğıtlar üzerine basılmıştır (Görsel 3). Bu deneyde uygulayıcı-yürütücünün yanı sıra üç alan uzmanı araştırmacının da kullandıkları formlardan bir örnek (D-I, Form-1), veri toplama araçları başlığı altında sunulmaktadır.

Görsel 4. K-III Asetat Zemin Kalıbı, A 300 gr asitsiz gravür kağıdı, B 200 gr desen kağıdı, C 300 gr suluboya kağıdı, D 300 gr bristol kağıdı.

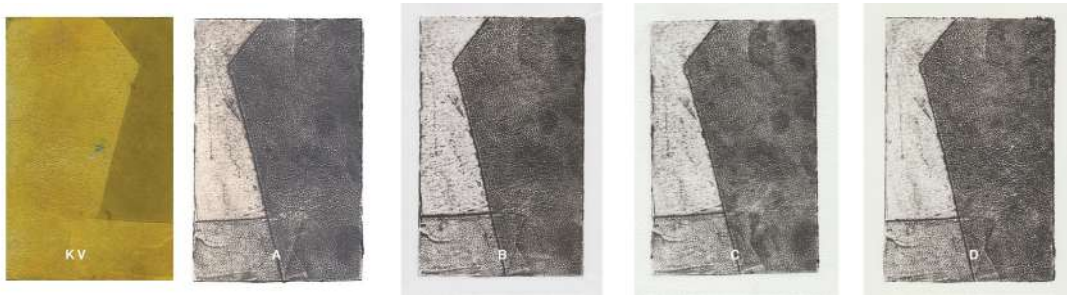
Görsel 5. K-IV Çatlatılmış Zemin Kalıbı, A 300 gr asitsiz gravür kağıdı, B 200 gr desen kağıdı, C 300 gr suluboya kağıdı, D 300 gr bristol kağıdı.

2.2.4. Deney IV: Çatlatma zeminin kolografi baskıdaki etkileri

Bu deneyin amacı, çatlatılmış zemin kalıbıyla (K-VI) uygulanan kolografi baskı tekniğiyle çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde 5 farklı bağımlı değişkene göre gözlemlenmesi ve kaydedilmesidir. Bu işlem, mukavva üzerine çatlatma malzemesinin uygulanması ile başlamıştır. Desen fırça yardımı ile çizilmiştir. K-VI çatlatma zeminli kalıp, *boya transferi, ton değerleri, kağıtta deformasyon, kalıpta deformasyon ve edisyon takibini* (çoğaltılabilirlik) gözlemlenmek üzere çeşitli türlerdeki (A, B, C, D) kâğıtlar üzerine basılmıştır (Görsel 4). Bu deneyde uygulayıcı-yürütücünün yanı sıra üç alan uzmanı araştırmacının da kullandıkları formlardan bir örnek (D-I, Form-1), veri toplama araçları başlığı altında sunulmaktadır.

2.2.5. Deney V: Derici kâğıt zeminin kolografi baskıdaki etkileri

Bu deneyin amacı, derici kağıt zemin kalıbıyla (K-V) uygulanan kolografi baskı tekniğiyle çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde 5 farklı bağımlı değişkene göre gözlemlenmesi ve kaydedilmesidir. Bu işlem, mukavva üzerine önce tutkal sürüp daha sonra derici kağıdının mukavva zemine yapıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Derici kağıt zemin K-V kalıp olarak *boya transferi, ton değerleri, kağıtta deformasyon, kalıpta deformasyon ve edisyon takibini* (çoğaltılabilirlik) gözlemlenmek üzere çeşitli türlerdeki (A, B, C, D) kâğıtlar üzerine basılmıştır (Görsel 5). Bu deneyde uygulayıcı-yürütücünün yanı sıra üç alan uzmanı araştırmacının da kullandıkları formlardan bir örnek (D-I, Form-1), veri toplama araçları başlığı altında sunulmaktadır.

Görsel 6. K-V Derici Kağıt Zemin Kalıbı, A 300 gr asitsiz gravür kağıdı, B 200 gr desen kağıdı, C 300 gr suluboya kağıdı, D 300 gr bristol kağıdı.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında deneysel modelle yapılandırılan süreç, gözlem esaslı bir veri toplama anlayışına dayanmaktadır. Bu gözlemler sırasında, eşzamanlı olarak uygulayıcı-yürütücü ve üç alan uzmanının kullandığı formlar, yürütücü tarafından hazırlanmıştır. Bu formlar (Form-1,2,3,4), her gözlemci için aynı içerikte, ayrı ayrı hazırlanmış ve kullanıma sunulmuştur. Formlarda, araştırmacıların gözlemlerini dereceli olarak kaydettikleri alanlar yer almaktadır. Bu kayıtlar, bu araştırmanın analiz sürecinde derecelendirilen sayısal veriler olarak esas alınmıştır. Aşağıda her deneysel aşama için hazırlanmış formlardan bir örnek sunulmaktadır (Tablo 1).

2.4. Veri Analizi Süreci

Araştırmanın veri analizi sürecinde gerçekleştirilen deneyler esnasında deney gözlem formlarında belirtilen bağımlı değişkenlerin tüm bağımsız değişkenlerle ilişkisi kurulmuştur. Her bir formda birer parametre değeri olarak yer verilen 5 temel bağımlı değişken, bağımsız değişken grubundaki tüm değişkenler (örneğin K-1 ve A kağıdı) açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın temel amacına uygun olarak gerçekleştirilen analiz yöntemi aşağıda örneklendirilmiş ve görsellerle gösterilmiştir.

- Kağıt ve kalıp özellikleri dikkate alınarak elde edilen derecelendirilmiş toplam sayısal

Tablo 1. Form I Deney Gözlem Formu.

Deney I (DI): Kumlu Zeminin Kolografi Baskudaki Etkileri							
Deneyin Amacı: Bu deneysel aşamanın amacı, kumlu zeminde elde edilen çeşitli doku etkilerinin farklı kağıtlar üzerinde gözlemlenmesidir.							
Gözlemci 1							
Tarih:			Derecelendirme				
Deney Değişkenleri			1	2	3	4	5
Bağımsız Değişkenler		Bağımlı Değişken					
Kalıp I Kumlu Zemin	A 300 Gr Asitsiz Gravür Kağıdı	Boya Transferi					
		Ton Değerleri					
		Kağıtta Deformasyon					
		Kalıpta Deformasyon					
		Edisyon Takibi (Çoğlatılabilirlik)					
Kalıp I Kumlu Zemin	B 200 Gr Desen Kağıdı	Boya Transferi					
		Tonal Değerler					
		Kağıtta Deformasyon					
		Kalıpta Deformasyon					
Kalıp I Kumlu Zemin	C 300 Gr Suluboya Kağıdı	Edisyon Takibi					
		Boya Transferi					
		Tonal Değerler					
		Kağıtta Deformasyon					
Kalıp I Kumlu Zemin	D 300 Gr Bristol Kağıdı	Kalıpta Deformasyon					
		Edisyon Takibi					
		Boya Transferi					
		Tonal Değerler					

değerler tespit edilir. Örn: (K-1, A)*1. Bağımlı Değişken=X (1.gözlem) Y (2.gözlem), Z (3.gözlem), W(4.gözlem)

- Tespit edilen her bir sayısal değer aritmetik ortalaması alınarak, gereken ortalama değer bulunur. Böylece dört alan uzmanının gözlem değerlerinin geçerli ortalaması elde edilmiştir. Örn: $X+Y+Z+W / 4 = (K-1, A)*1$. Bağımlı Değişken Art. Ort.

- Tüm bağımlı değişkenler bağımsız değişkenlere göre anlamlandırılır. Örn: 1. Bağımlı Değişken (Boya Transferi)'nin K-1, B ile verdiği sonuç yetersizdir; fakat K-1, D ile verdiği sonuç oldukça iyidir.

3. BULGULAR

3.1. Bağımlı Değişkenlerin Deneylere Göre Bulguları

3.1.1. Boya transferi

Boya transferi bağımlı değişkeninin kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) A, B, C kâğıtlarında %100, D kâğıdında %85 oranında; akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II) A, B, D kâğıtlarında %95, C kâğıdında %100 oranında; asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A kâğıdında %85, B kâğıdında %100, C kâğıdında %95 ve D kâğıdında %90 oranında; çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) A, D kâğıtlarında %100, B kâğıdında %95, C kâğıdında %90 oranında; derici kâğıt zeminde (Kalıp V- Deney V) A, D kâğıtlarında %95, B, C kâğıtlarında %100 oranında etkili olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Grafik 1 Boya Transferi Ortalama Değerleri.

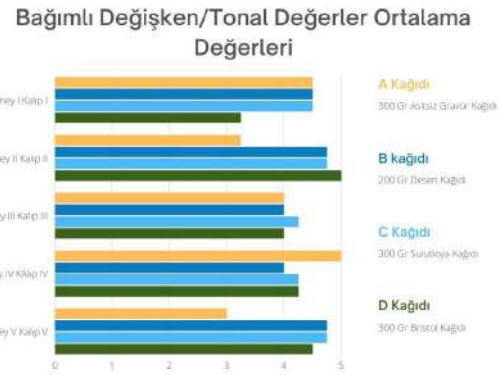

0- Kumlu Zemin, Kalıp I- Akrilik Pasta Zemin, Kalıp II- Asetat Zemin, Kalıp III- Çatlatılmış Zemin, Kalıp IV- Derici Kağıt Zemin
*Uzman görüşleri tarafından değerlendirilen değerlerin aritmetik ortalaması alınmıştır.

3.1.2. Tonal değerler

Tonal değerler bağımlı değişkeninin kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) A, B, C kâğıtlarında %90, D kâğıdında % 65 oranında; akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II) A kâğıdında %65 B ve C kâğıtlarında %95, D kâğıdında %100 oranında; asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A, B, D kâğıtlarında %80, C kâğıdında %85 oranında; çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) B kâğıdında %80, C ve D kâğıtlarında %85, A kâğıdında %100 oranında; derici kâğıt zeminde (Kalıp V- Deney V) B ve C kâğıtlarında %95, A kâğıdında %60, D kâğıdında %90 oranında etkili olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. Grafik 2 Tonal Değerler Ortalama Değerleri.

*Kalıp I- Kumlu Zemin, Kalıp II- Akrilik Pasta Zemin, Kalıp III- Asetat Zemin, Kalıp IV- Çatlatılmış Zemin, Kalıp V- Derici Kağıt Zemin
*Uzman görüşleri tarafından değerlendirilen değerlerin aritmetik ortalaması alınmıştır.

3.1.3. Kağıtta deformasyon

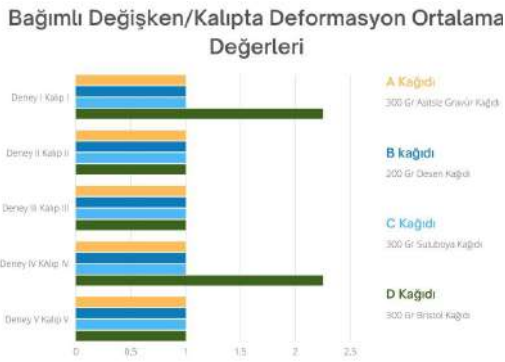
Kağıtta deformasyon bağımlı değişkeninin kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) A, B, C kâğıtlarında %20 oranında, D kâğıdında % 95 oranında; akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II) A, B, C kâğıtlarında %20, D kâğıdında %45 oranında; asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A, B, C kâğıtlarında %20, D kâğıdında %60 oranında; çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) A kâğıdında %20, B kâğıdında %50, C kâğıdında %40, D kâğıdında %100 oranında; derici kâğıt zeminde (Kalıp V- Deney V) A, B, C kâğıtlarında %20 oranında, D kâğıdında %40 aralığında etkili olduğu görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. Grafik 3 Kağıtta Deformasyon Ortalama Değerleri.

*Kalıp I Kurulu Zemin, Kalıp II Akrilik Pasta Zemin, Kalıp III Asetat Zemin, Kalıp IV Çatlatılmış Zemin, Kalıp V Derici Kağıt Zemin
*Dört uzman gözlemci tarafından değerlendirilen değerlerin aritmetik ortalaması alınmıştır

3.1.4. Kalıpta deformasyon

Kalıpta deformasyon bağımlı değişkeninin kumlu zeminden (Kalıp I- Deney I) oluşturulan kalıpta A, B, C kağıtlarında %20 oranında, D kağıdında % 55 oranında; akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II) A, B, C, D kağıtlarında %20 oranında; asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A, B, C, D kağıtlarında %20 oranında; çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) A, B, C kağıtlarında %20, D kağıdında %55 oranında; derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) A, B, C, D kağıtlarında %20 oranında kalıba etkisi olduğu görülmüştür (Tablo 5).

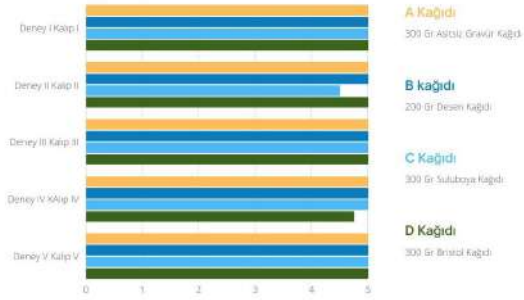
Tablo 5. Grafik 4 Kalıpta Deformasyon Ortalama Değerleri.

*Kalıp I Kurulu Zemin, Kalıp II Akrilik Pasta Zemin, Kalıp III Asetat Zemin, Kalıp IV Çatlatılmış Zemin, Kalıp V Derici Kağıt Zemin
*Dört uzman gözlemci tarafından değerlendirilen değerlerin aritmetik ortalaması alınmıştır

3.1.5. Edisyon takibi (çoğaltılabilirlik)

Edisyon takibi bağımlı değişkeninin kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) A, B, C, D kağıtlarında %100 oranında; akrilik pasta

zeminde (Kalıp II- Deney II) A, B, D kağıtlarında %100, C kağıdında %90 oranında; asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A, B, C, D kağıtlarında %100 oranında; çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) A, B, C kağıtlarında %100, D kağıdında %95 oranında; derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) A, B, C, D kağıtlarında %100 oranında etkili olduğu görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 6. Grafik 5 Edisyon Takibi Ortalama Değerleri.**Bağımlı Değişken/Edisyon Takibi Ortalama Değerleri**

*Kalıp I Kurulu Zemin, Kalıp II Akrilik Pasta Zemin, Kalıp III Asetat Zemin, Kalıp IV Çatlatılmış Zemin, Kalıp V Derici Kağıt Zemin
*Dört uzman gözlemci tarafından değerlendirilen değerlerin aritmetik ortalaması alınmıştır

SONUÇ

“Kolografi Tekniği ile Alternatif Arayışlar” isimli bu çalışmada, baskıresim atölyesinde, baskı sanatlarında yaygın olarak kullanılan zararlı kimyasallara alternatif olarak günlük yaşamdan malzemelerin kolografi baskı tekniğinde nasıl kullanıldığını gösterebilmek amacıyla bir dizi deney yapılmıştır. Yaygın olarak kullanılan geleneksel yöntemlerde görülen dokusal etkilere alternatif olabilecek çeşitli etkileri araştırmak ve sunmak amacıyla ilişkin olarak, uygulayıcı-yürütücünün kolografi tekniğiyle hazırladığı deney seti atölye ortamında uygulanmış, uzman gözlemciler tarafından deneysel gözlem formları kullanılarak veri seti oluşturulmuştur.

Deneysel gözlem formlarından elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Bu analize göre, bağımlı değişkenlerden *boya transferinin* bütün kalıplarda yüksek değerlerde etkili olduğu görülmüştür. Günlük yaşamdan malzemelerle oluşturulan kumlu zemin, akrilik pasta zemin, asetat zemin, çatlatılmış zemin ve derici kağıt

zemin gibi farklı tiplerdeki kalıplar kolografi tekniğiyle gerçekleştirilen baskı alma işleminde genel olarak boya transferinde olumlu sonuçlar vermiştir.

Boya transferi bağımlı değişkenine göre asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) A ve kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) D kağıtlarında %85 oranında en düşük sonuçlar alınmıştır. Bu sonuç gözlemlenen diğer çalışmalara oranla daha düşük olmakla birlikte boya transferi için kabul edilebilir bir düzey olarak değerlendirilmiştir. A ve D kağıtları diğer deneylerde yüksek boya transferi sonuçları vermiştir.

Tonal değerler bağımlı değişkeni odağında gerçekleşen gözlemlere göre, B ve C kağıt tiplerinde genel olarak başarılı sonuçlar gözlemlenmiştir. A ve D kağıt tipleri farklı deneylerde değişken sonuçlar göstermiştir. A kağıdı kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III), çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) yüksek sonuçlar verirken akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II) ve derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) düşük oranda sonuçlarla karşılaşmıştır. D kağıdı ile kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I) yapılan deneyler sonucunda düşük oranda sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kağıt diğer kalıp tiplerinde olumlu sonuçlar vermiştir.

Kağıtta deformasyon bağımlı değişkenine göre yapılan deneylerde, A, B, C kağıtlarının genel olarak düşük düzeyde etki oranına sahip olduğu görülmüştür. Bu kağıt tiplerinde olumsuz sonuçlarla karşılaşılmamıştır. Çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) gerçekleştirilen deneylerde genel olarak bütün kağıt tiplerinde olumsuz sonuçlar elde edilmiştir.

Kalıpta deformasyon bağımlı değişkenine göre yapılan deneylerde genel olarak düşük düzeyde etkiler gözlemlenmiştir. Bütün kalıp tiplerinin baskı sırasında gerçekleşen yüksek basınca karşı dayanıklı olduğu görülmüştür. D kağıdı ile yapılan deneylerde kağıdın özellikle çatlatılmış

zemin (Kalıp IV- Deney IV) kalıba olumsuz etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Bağımlı değişkenlerden edisyon takibini gözlemek için yapılan deneylerde bütün kalıp ve kağıtlarda yüksek sonuçlar elde edilmiştir.

Boya transferi bağımlı değişkeninin tüm kalıp tiplerinde; kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III), çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) ve derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) B ve C kağıtlarında %90 - %100 aralığında olumlu sonuç verdiği gözlemlenmiştir. Bu sonuç B ve C kağıtlarının kumlu, akrilik pasta, asetat, çatlatılmış ve derici kağıt zeminde boya transfer düzeyinin son derece yüksek olduğunu göstermektedir. Bu deney serisinde %90- %100 aralığında yüksek oranlarda desenin kağıda geçişi gerçekleşmiştir.

Tonal değerler bağımlı değişkeninin kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III) ve derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) B ve C kağıt tiplerinde %80 - %100 aralığında olumlu sonuç verdiği gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre Deney I, II, III ve V'de B ve C kağıt tiplerinde ton değerlerinin, yüksek ve düşük perde arasında değişen değerlere sahip olduğu söylenebilir.

Kağıtta deformasyon bağımlı değişkeninin gözlemlendiği deneyler sonucunda; kumlu zemin (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zemin (Kalıp II- Deney II), asetat zemin (Kalıp III- Deney III), çatlatılmış zemin (Kalıp IV- Deney IV) ve derici kağıt zemin (Kalıp V- Deney V) kalıplarıyla gerçekleştirilen deneylerde, uzman gözlemciler tarafından A kağıdının, bütün kalıp tiplerinde %0 - %20 aralığında deformasyonla en düşük oranda gerçekleştiği gözlemlenmiştir. B ve C kağıdı kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III), derici kağıt zeminde (Kalıp V- Deney V) gerçekleştiren

deneylerde %0 - %20 aralığında düşük oranda deformasyon görülmüştür. A, B ve C kâğıtlarının baskı silindirinin oluşturduğu basınca karşı dayanıklılık özelliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. D kâğıdı, bütün kalıp tipleriyle gerçekleştirilen deneylerde yüksek oranlarda deformasyona uğramıştır. D kâğıdı baskı işleminin gerçekleştiği süreçte, basınca en düşük düzeyde dayanıklı kâğıt tipi olarak gözlemlenmiştir.

Kalıpta deformasyon bağımlı değişkenine göre, kumlu zeminde (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III), çatlatılmış zeminde (Kalıp IV- Deney IV) ve derici kâğıt zeminde (Kalıp V- Deney V) A, B ve C kâğıtlarıyla gerçekleştirilen deneylerde %0 - %20 aralığında düşük oranda kalıpta deformasyon görülmüştür. Bu deney serisinde uygulayıcı-yürütücü tarafından alternatif olarak günlük yaşamdan malzemeler mukavva üzerine yapıştırılıp, oto sprey boyası kullanılarak dayanıklı hale getirilmiştir. Bu uygulamalar sonucunda A, B, ve C kâğıtlarına baskı alma işleminde çalışmanın çoğaltılabilir oluşunu veya edisyon takibini etkileyecek sonuçlar gözlemlenmemiştir. D kâğıdıyla gerçekleştirilen deneylerde, akrilik pasta zeminde (Kalıp II- Deney II), asetat zeminde (Kalıp III- Deney III), derici kâğıt zeminde (Kalıp V- Deney V) %0 - %20 aralığında düşük oranda kalıpta deformasyon görülmüştür. D kâğıdıyla gerçekleştirilen zeminde de baskı işlemini ve çalışmayı olumsuz etkileyecek sonuçlar alınmamıştır. Deneylerde genel olarak düşük oranda kalıpta hasar gözlemlenmiştir.

Edisyon takibi / çoğaltma bağımlı değişkenine göre, desenlerden çıkarılan baskılarda çok büyük farklılıklar gözlemlenmemiştir. Kumlu zemin (Kalıp I- Deney I), akrilik pasta zemin (Kalıp II- Deney II), asetat zemin (Kalıp III- Deney III), çatlatılmış zemin (Kalıp IV- Deney IV) ve derici kâğıt zemin (Kalıp V- Deney V) kalıplarıyla gerçekleştirilen deneylerde bütün çalışmaların

%90 - %100 aralığında yüksek oranda çoğaltılabilir olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada farklı özellikteki kâğıt türlerinin suya ve baskı makinasına karşı dirençleri gözlemlenmiştir. Bu gözlemler baskıresmin temel nitelikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar grafikler ile sunulmuştur. Kullanılan kâğıtların, gram bazında ağırlıkları ile suda bekleme sürelerinin birbiri ile ilişkili olduğu ve daha fazla gramaja sahip kâğıtların suda daha uzun süre kalabildikleri ve bu kâğıtlardan alınan baskıların olumlu sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Kolografi tekniğinin merkeze alındığı bu çalışmada, eğitim kurumlarındaki baskıresim atölyelerinde var olan havalandırma sorunları ve malzeme problemlerine su bazlı malzemeler ile ucuz, kolay ulaşılan ve kolay taşınabilen araçlar kullanarak çözüm önerileri getirilmiştir.

Yapılan araştırma, Türk sanatında henüz çok fazla değinilmemiş ve yayınlarla açıklığa kavuşmamış bir baskıresim tekniğinin, çeşitli alternatif kalıplar hazırlanarak farklı kâğıt türlerindeki etkilerini değerlendiren kapsamlı bir bütün sunmaktadır. Araştırma, yöntem yazımı ve gözlemlere dayalı bilimsel verileri ile sanatsal araştırma yapacaklar için özgün bir deneysel örnek içermektedir. Bu nedenle yapılan değerlendirmelerin sonraki çalışmalara referans olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Asher, M., Özsezgin, K. (1989). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi (Cilt 4)*. İstanbul, Türkiye: Tıglat Yayınları.
- Brunner, F. (2001). *Gravürün El Kitabı*. (F. Yaman, Çev.) İstanbul, Türkiye: Karşı Sanat.
- Hartill, B., Clarke, R. (2005). *Collagraphs and Mixed-Media Printmaking*. A&C Black .
- Kurt, İ. (2019). *Yükseköğretimde Özgün Baskı Atölyelerinde Baskıresim Teknikleriyle Deneysel Arayışlar*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MacKenzie, S. (2019). *Making Collagraph Prints (Cilt 1)*. Crowood Press.
- Sönmez, V., Gülderen Alacapınar, F. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Tüfekçi, F. (2001). *Gravür Sanatı, Başlağıçtan Bu Güne Türkiye'de Gravür*. İstanbul: Karşı Sanat Çalışmaları.
- Türk Kaya, S. (2011). *Gelişim Sürecinde Kolografi ve Deneysel Baskıreme Etkileri*. Resim Anasanat Dalı. Eskişehir: Anadolu Üniveritesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Tahsin, H. (2021, Ekim 15). *Sanatsal Görünüm*, 3(5), 26-35.